JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Maunula, Minna

Title: Tiheä, tavallinen ja joustava : tohtoriksi opiskelevan perheellisen naisen arki

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja, 2012

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Maunula, M. (2012). Tiheä, tavallinen ja joustava : tohtoriksi opiskelevan perheellisen naisen arki. Aikuiskasvatus, 32(2), 116-124. https://doi.org/10.33336/aik.93979

MINNA MAUNULA

Tiheä, tavallinen ja joustava
Tohtoriksi opiskelevan perheellisen naisen arki

Yhä useampi yliopisto-opintonsa päättänyt perheenäiti ryhtyy tekemään väitöstutkimusta. Tohtoriksi opiskeleville perhe tuo pätkittäiseen arkielämään jatkuvuutta. Vaikka tutkimustyö imaisee ja koukuttaa, tohtoriopiskelija haluaa pitää arjessaan sekä perheen että tutkimustyön. Yhdistäminen onnistuu, jos ajalliset resurssit on suunniteltu tarkasti ja perhe antaa äidille tukensa.

PERHEELLISTYMINEN MUUTTAA ainakin naisten elämänkulkua. Millaista on tohtoriksi opiskelevan, alle 40-vuotiaan perheellisen naisen elämä?[1] Perheellisen tohtoriksi opiskelevan naisen elämässä on samanaikaisesti useita vaativia, mutta mielekkäitä tekijöitä, joita on sommiteltava limittäisiksi arjessa. Nykyisin elämää pitäisi hallita ja suunnitella tehokkaasti: työura pitäisi rakentaa harkitusti ja perhe perustaa oikeaan aikaan.

NAISET OTTANEET PAIKKANSA TOHTORIOPINNOISSA

2000-luvulla yliopistot ovat vahvasti naisistuneet (Julkunen 2004), joskin tieteenalat ovat sukupuolisesti eriytyneitä ja professorikunta on edelleen miehinen (Husu 2007). Noin puolet tohtoriopiskelijoista on naisia. Tutkinnonrakenneuudistuksen (2005) yhtenä tavoitteena on, että tohtoriksi valmistutaan tehokkaasti neljän vuoden tavoiteajassa ja että tohtorin tutkinnot vastaavat paremmin työelämän tarpeita. Tohtorikoulutusta kehitetään esimerkiksi luomalla tutkijan uralle neliportainen malli. (OKM 2008.) Muutoinkin tohtorien tuotannossa on käynnissä muutos, joka johtaa yhä useamman tohtorin ei-akateemiselle uralle (Boud & Lee 2009; Baker & Lattuca 2010).

Yleisten koulutuspoliittisten tavoitteiden rinnalla on syytä ottaa huomioon tohtoriopiskelijan yksilöllinen elämänkulku. Esimerkiksi naisten ei tarvitse enää tehdä valintaa uran ja perheen välillä. Nykyisin on aiempaa paremmat mahdollisuudet valita molemmat. Perheen ja tieteellisen työn yhdistämiseen liittyvä ongelmia on pohdittu Suomessakin pitkään (mm. Luukkonen-Gronow 1983), mutta aihe on edelleen ajankohtainen.

Perhe

Perheen perustamisen ajankohta on myöhentynyt, ja

perheiden sisäinen tasa-arvo on kehittynyt. Kahden uran perheissä ajan puute ja neuvottelut sen käytöstä ovat osa arkea. (Julkunen 2004, 116–118.) Perhe ja lapset eivät automaattisesti heikennä naisen asemaa, sillä yksilölliset ja perheiden sisäiset valinnat ovat mahdollisia. Myös isät ovat halukkaita siirtämään urakehitystään ja keskittymään perheeseen. (Silva & Smart 1999, 4–7.) Työn ja perheen vuorovaikutusta voi tarkastella työ- ja perheroolien (Perry-Jenkins, Repetti & Crouter 2000) sekä moniroolisuuden kautta ja päästä aiempaa dynaamisempaan käsitykseen. Työ- ja perheroolit voivat täydentää toisiaan ja tarjota kasvumahdollisuuksia kummallekin vanhemmalle. Useat roolit palkitsevat ja suojaavat muuttuvissa elämäntilanteissa. Tasapainoinen perhe-elämä auttaa jaksamaan työelämässä. Työn ja perheen rajapinnan hallinnassa korostuu yksilön aktiivinen rooli eri ympäristöihin sopeutujana ja toimintaympäristöjen muokkaajana. (Rantanen & Kinnunen 2005, 229–234.)

Yksilöllinen arki

Yksilöllinen ja moninaistunut elämänkulku ei tarjoa perinteisiä valmiita arjen malleja. Yksilölliset tavoitteet ohjaavatkin arkista toimintaa (Feldt, Mäkikangas & Kokko 2005), jossa korostuvat valinnan pakko ja suunnitelmallisuus. Samanaikaisesti arjen haasteellisuutta lisäävät jatkuvasti muuttuvat olosuhteet, elämän vaihtuvat peruspilarit ja päivittyvät yksilölliset prioriteetit. Epävarmuus ja ennakoimisen vaikeus vaativat omaksumaan uudenlaisen suhtautumistavan. Ymmärrys menneisyydestä, käsitys tulevaisuudesta tai mahdollisista tulevaisuuksista sekä niiden yhteydestä nykyhetkeen auttavat erilaisissa valintatilanteissa. Silti aikuisuuteen liitetty vakaus ja tulevaisuuden toiveiden selkeys horjuvat. (Rubin 2002.) Huolellisimminkin laaditut suunnitelmat voivat osoittautua käyttökelvottomiksi (Bell 1997, 1), vaikka toisaalta elämänkulun aiemmissa vaiheissa menestyminen vahvistaa luottamusta omiin kykyihin ja selviytymiseen (Partanen 2011). Valinnan pakko konkretisoituu arjen kokonaisuutta tarkasteltaessa. Naistohtoriopiskelijan arkiset haasteet liittyvät eri roolien yhteensovittamiseen: perhe, opinnot, työ ja puoliso vaativat osansa. Arjessa tasapainoilu on tiiviisti läsnä ja yksilöllinen arki muodostuu yksilöllisistä valinnoista. Jokisen (2005) mukaan arki on tavallista, tottumusta ja tapoja sekä sukupuolittunutta toimintaa.

TUTKIMUSMENETELMÄ JA -AINEISTO

Pääosin laadullinen tutkimusaineistoni muodostuu 12 perheellisen naistohtoriopiskelijan teemahaastatteluista helmikuulta 2009. Teemahaastattelu sopii laajan ja moniulotteisen aihepiirin tutkimiseen. Teemahaastattelun etuna on henkilökohtainen vuorovaikutussuhde tutkijan ja tutkittavan välillä sekä joustavuus (Tuomi & Sarajärvi 2006, 75–76). Kvalen (1996) mukaan teemahaastattelulla on mahdollista saada vivahteikasta tietoa tutkittavien elämästä heidän omilla ilmaisuillaan. Kaikki haastattelut alkoivat samankaltaisesti, mutta etenivät eri teemojen ja painotusten kautta. Valitsin haastattelun teemat aiempien tutkimustulosten perusteella. Myös uusia teemoja tuli esiin. Muistiinpanot haastattelutunnelmista auttoivat analyysivaiheessa mieleen palauttamista.

Tutkimusaineistoon kuuluu sekä kovien, selittävien luonnontieteellisten että pehmeiden, ymmärrystä lisäävien tieteenalojen tohtoriksi opiskelevia Helsingin, Jyväskylän ja Tampereen yliopistoista. Anonymiteetin takaamiseksi en esitä tutkimusaloja tarkemmin. Tohtoriopiskelijat olivat opinnoissaan eri vaiheissa. Osa oli juuri aloittanut opintonsa, osa oli sopinut väitöspäivän. Valtaosa haastatelluista oli avioliitossa. Lapsimäärä vaihteli yhdestä kolmeen. Haastateltujen keski-ikä oli 32 vuotta. He olivat aloittaneet jatko-opinnot heti maisteriksi valmistuttuaan tai viimeistään vuoden kuluttua siitä. Tutkimusajankohtana tohtoriopinnot olivat keskimäärin kestäneet viisi vuotta. Haastatellut arvioivat valmistumisajankohdaksi vuosia 2009–2015. Kaikilla tutkituilla oli monien roolien monikerroksisuus ajankohtaisena elämässään ja usealla roolilla oli nähtävissä jatkuvuutta tulevaisuudessakin. Kahdestatoista opiskelijasta seitsemän teki tutkimustaan yliopistossa palkallisesti, kaksi apurahalla, yksi työttömänä, yksi oli perhevapaalla ja yksi teki tutkimustaan muun työn ohella. Tilanteet voivat muuttua nopeasti muun muassa pätkätöiden, apurahakausien ja perhevapaiden vuoksi.

TAULUKKO 1. Perheellisten naistohtoriopiskelijoiden taustatiedot.

	IKÄ	LAPSET	PERHEMUOTO	TIETEENALA: KOVA-PEHMEÄ	PÄÄTOIMI	TOHTORIOPINTOJEN ALKU - VALMIS
1.	31	2	avioliitto	pehmeä	apuraha	2005–2011
2.	25	1	avoliitto	kova	perhevapaa	2007–2009/11
3.	33	2	avioliitto	pehmeä	muu työ	2008–2011/12
4.	27	1+	avoliitto	kova	yo.tutkija	2007–2012?
5.	26	1	sinkkuäiti	kova	yo.tutkija	2009–2014/15
6.	37	2	avioliitto	pehmeä	työtön	2007–2011
7.	32	1	avioliitto	kova	yo.tutkija	2003–2009
8.	38	2	avioliitto	pehmeä	apuraha	2005–2010/11
9.	37	1	avioliitto	pehmeä	yo.tutkija	2000–2009
10.	33	1	avioliitto	pehmeä	yo.tutkija	2005–2011?
11.	32	3	avioliitto	kova	yo.tutkija	2005–2011
12.	35	1	avoliitto	kova	yo.tutkija	2000– 2009

\+ raskaana
? harkitsi tohtoriopintojen keskeyttämistä

Aineiston (yhteensä noin 16 tallennettua haastattelutuntia ja 184 litteroitua tekstiliuskaa) analyysi perustui teemoihin ja sisällönanalyysiin. Etukäteen mietityt teemat täydentyivät sisällöllisen analyysin myötä. Pääteemoina olivat tohtoriopinnot, elämänkulku, perhe ja tulevaisuusajattelu. Tutkimuksen tavoitteena oli ymmärtää perheellisten naistohtoriopiskelijoiden elämänkulkua ja tohtoriopintojen merkitystä osana sitä.

Asemaani tutkijana on syytä arvioida kriittisesti (Chase 2005, 663–665), koska olisin sopinut kohdejoukkoon myös itse. Olen tohtoriopiskelija, alle 40-vuotias ja tutkimusprosessin aikana tullut kahteen kertaan äidiksi. Päätoimeni on yliopistossa, olen tutkinut työn ohella, perhevapailla, tohtorikoulutettavana ja apurahalla. Omien kokemusteni kautta voin ehkä paremmin ymmärtää toisen samankaltaisessa elämäntilanteessa olevan kokemusta, mutta voin myös sokeutua joillekin asioille. Alasuutari (1999, 146) korostaa taustojen merkityksen olevan kaksisuuntainen. Tutkijan ja tutkittavan iän, sukupuolen ja luokka-aseman samankaltaisuus tai erilaisuus voi olla haastattelututkimuksessa merkityksellinen asia (Rastas 2008). Kummankin osapuolen omat oletukset normittavat ajattelua. Yhteinen tietoperusta luo osin yhteistä ymmärrystä. Peräkylän (2005, 870–872) mukaan tutkijalla on osuutensa aineiston saamaan sävyyn, kuten myös analyysiin, tulkintaan ja tuloksiin.

Tutkimus on fenomenologinen kytkeytyen löyhästi myös hermeneutiikkaan ja narratiivisuuteen. Fenomenologisessa tutkimuksessa keskitytään yksilön näkemyksiin ja kokemuksiin tämän omasta näkökulmasta (Gall, Gall & Borg 2003, 481). Fenomenologisessa tarkastelussa pyritään yksittäisen ilmiön kautta yleisempien ja syvempien merkitysten havaitsemiseen. Yksittäinen tapaus on esimerkki yleisestä. (Eskola & Suoranta 1998, 147.) Hermeneutiikka liittyy tutkimuksen tulkinnallisuuteen ja pyrkimykseen ymmärtää. Narratiivisuus taas näkyy siinä, että haastatellut kertoivat eri teemojen ja osin elämänkulkunsa kokonaisuuden kautta "oman kertomuksensa" (Chase 2005, 656). Myös tulevaisuusajattelussa on piirteitä narratiivisuudesta: haastateltavat hahmottavat asiat ajallisesti jatkumona ja juonellisesti ymmärrettävänä kokonaisuutena.

PERHEARJEN JA TOHTORIOPINTOJEN SOMMITTELUA

Leonardin (2001, 69–71) mukaan kokemus tohtoriopinnoista on yksilöllinen. Siihen vaikuttavat aiemmat kokemukset opiskelusta ja tutkimuksesta, odotukset, mielikuvat, tieteenala ja elämäntilanne. Kokemukseen heijastuvat lukuisat tekijät, eikä niiden kaikkien yksilöiminen ole mahdollista.

Tutkimukseni naiset vierastivat käsitettä tohtoriopiskelija. He määrittelivät itsensä tutkijoiksi. Sen lisäksi he mielsivät itsensä äideiksi. Kokemus tohtoriopinnoista oli yhteydessä opintojen vaiheeseen. Tutkimustyö etenee sykleissä ja joskus oma osaaminen joutuu koetukselle. Prosessin alku- ja keskivaiheilla olleet kertoivat tekevänsä tiiviisti tohtoriopintojaan, eivätkä he kokeneet arjessa erityisiä ongelmia. Prosessin loppusuoralla olevat sen sijaan kokivat huomattavaa kiirettä ja ahdistusta. Erityisesti valmistumisen jälkeinen työllistyminen ja uutena hahmottuva elämäntilanne huolestuttivat.

Lapset ja lasten saanti

Tutkittavista seitsemällä oli lapsia jo ennen ryhtymistään tohtoriopiskelijaksi, ja seitsemän sai lapsen tai lapsia opiskelun aikana. He tiedostivat kohtaavansa yliopistolla ihmettelyä lapsen hankinnan ajoituksesta. Valtaosa tutkittavista kertoi perheen esikoisen syntyneen ilman suunniteltua aikataulua. Beck-Gernsheim (2002) kuitenkin korostaa, että perhe-elämän muututtua projektiksi myös lasten hankintaa olisi suunniteltava ja valmisteltava. Miettisen ja Rotkirchin (2008) mukaan korkea koulutus- ja sosioekonominen asema nostavat vanhemmuuden ihanteena pidettyä ikää. Sevón (2009) toteaa äitiyden muuttavan naisen arkea, identiteettiä, ihmissuhteita sekä luovan ristiriitoja naisen elämään. Haastattelemilleni naisille lapsen saaminen ja perhevapaa antoivat aikaa pohtia elämää ja omia uratoiveita. Tohtoriopinnot eivät kuitenkaan sujuneet perhevapaalla pienten lasten kanssa. Arki oli rankkaa ja pidempiaikainen keskittyminen mahdotonta.

Naistohtoriopiskelijat kertoivat vieneensä lapsen ulkopuoliseen hoitoon ja palanneensa itse tutkimustyöhön ristiriitaisin tuntein. He kuitenkin iloitsivat mahdollisuudesta toteuttaa kokonaisuuden kannalta parhaaksi arvioimansa ratkaisun. Erilaisten työhön, uraan ja perheeseen liittyvien vaatimusten paineissa moni nainen kärsii huonosta omastatunnosta kokiessaan, ettei täytä kaikkia vaatimuksia (Vanhala 2004).

> *"Kyllä kertyy huonoa omaatuntoa. Ihan ratkasuna jo miettii, että jos mä lähden töihin, niin onko se huono mun lapselle, onko se itsekäs ratkasu. On se ollu osittain hyväkin ratkaisu tai monelta osin. On helpottanu, että oon onnistunut aina jättämään siihen 16 sen työn. Mulle tulis tosi huono omatunto, jos mä illalla en edes olis lapsen kanssa. Mä muistan ku (lapsi) oli vähän yli vuoden, mä olin tulossa takasin töihin, niin monet ihmiset kyseli et mihin (lapsi) menee ja kuinka se voi noin pienenä mennä. Voinksä mä ollenkaan järjestellä elämääni, että pieni lapsi menee hoitoon ja silleen … "*

Perhevapailta tutkimustyöhön palatessaan naiset olivat motivoituneita. Tutkimustyö edistyi tehokkaasti ja arki sujui. He kokivat tutkimustyön tasapainottavaksi tekijäksi muun touhukkaan elämän tiimellyksessä. Käytännössä työpäivät olivat tehokkaita, tiiviitä ja lyhyitä.

Toisen lapsen hankinnassa suunnitelmallisuus oli muutamilla naistohtoriopiskelijoilla aiempaa selkeämpää. He yrittivät ajoittaa toisen lapsen syntymän niin, että se sopi tutkimuksentekoon, muiden lasten ikäeroon ja perheen tilanteeseen kokonaisuutena. Samalla he kuitenkin tiedostivat, ettei lapsen saamista voinut itse sijoittaa tarkasti tiettyyn ajankohtaan.

Haastattelemani naiset kokivat puolison tuen tärkeäksi, vaikka tutkimustyön arki ei ollutkaan kaikille puolisoille tuttua. Puolisoilta saatu tuki oli monipuolista, sekä emotionaalista että konkreettista. Puolisoiden koulutustaustat vaihtelivat: kuudella oli yliopistotasoinen tutkinto, kahden opinnot yliopistossa olivat kesken ja kolmen puolisoiden koulutustausta oli opisto- tai ammattikorkeakoulutasoinen. Tutkimukseni naistohtoriopiskelijat olivat perheissään korkeimmin koulutettuja (myös Julkunen 2004).

Puoliso ja hänen työnsä

Naistohtoriopiskelijoista kuusi mainitsi puolisonsa olevan työelämässä vastuullisessa asemassa ja puolison omistautuvan työhönsä harmillisen paljon. Tämän vuoksi perheen äidille jäi päävastuu arjen pyörittämisestä kotona. Perheenjäsenet keskustelivat yhdessä työ- ja koulutustilanteesta. He pyrkivät ottamaan huomioon kaikkien toiveet ja yhteisen edun. Osa rajasi koko väitöskirjan pois perheen sisäisistä keskusteluista ja arjesta. Puoliso ei aina tiennyt väitöskirjan vaiheesta eikä edes aiheesta.

> *"Sillä tavalla kun joku kadunmies, suurin piirtein suhtautunu. Tulee pudottelevaakin kommenttia,*

että onks mitään järkee tollasta tutkia. Ja välillä on ihan järkeviä tai tervehdyttäviäkin kommentteja, kun me täällä yliopistolla pyöritään näissä omissa pienissä maailmoissamme, niin sitten kuulee sen toisenkin puolen. En mä tiedä keskustellaanko me ihan hirveen paljon näistä, kyllä me joskus… Ja kyllä hän yrittää vähän mua joskus ärsyttääkin, et kun tuun kotiin niin hän sit kysyy, että sainks mä sen väitöskirjan nyt valmiiks…"

Parisuhde

Husun (2005, 100) mukaan akateemisissa parisuhteissa yhdistyy parhaimmillaan yksityinen ja ammatillinen tuki, mutta myös ei-akateemiset parisuhteet tukevat tutkimustyötä tekevää.

Naistohtoriopiskelijat kokivat parisuhteensa onnelliseksi, tosin arjen puristukseen joutuneeksi. Vaimolla oli sivurooli kiireisessä ja vaatimusten värittämässä arjessa. Parisuhde oli paitsiossa, mistä haastatellut kokivat jonkin verran huonoa omaatuntoa. Osallisina yhtälössä olivat oma vaativa tutkimustyö, miehen työura, pienet lapset sekä osalla vielä talonrakennusprojekti. Monen pikkulapsiperheen arjen arvioitiin olevan samankaltaista, eikä äidin tutkimustyötä koettu tilanteen kannalta ratkaisevaksi.

Perhe rajoittajana ja tasapainottajana

Haastattelemani naiset kokivat perheen rajoitteena ja hidasteena, mutta tohtoriopintoja tukevana ja tasapainottavana voimavarana. He kertoivat perheen olevan tärkeän, ja sen mukaan he olivat järjestäneet muun elämänsä. Naiset halusivat ja pystyivät järjestelemään elämäänsä tietyissä rajoissa. Perheen myötä aikaperspektiivi muuttui joustavammaksi, pidemmäksi ja kokonaisvaltaisemmaksi. Tutkimustyö tehtiin tehokkaasti sille varatulla ajalla; kotona sitä ei haluttu eikä voitukaan jatkaa. Perhe vaati osansa huomiosta, mikä pakotti työnteon tehostamiseen ja antoi mahdollisuuden irrottaa ajatukset tutkimustyöstä. Työaikana oli keskityttävä olennaisiin, tutkimusta edistäviin asioihin. Tarkasti rajatusta työajasta oltiin valmiita joustamaan vain äärimmäisissä kiiretapauksissa.

Tutkijantyö ja palkkatyö

Naistohtoriopiskelijat rinnastivat väitöskirjatyönsä mihin tahansa työhön. Tohtoriopintojen ominaisluonne ei heijastunut perheeseen ainakaan negatiivisesti: tohtoriopinnot joustivat, mahdollistivat yksilölliset ratkaisut ja perheestä tai muusta johtuvat liukumat. Joustavuus helpotti muuta elämää. Tavoitteena oli silti keskittyä työaikana tutkimustyöhön ja vapaa-aikana muuhun. Työlle kohdistetun ajan toivottiin vähenevän ja perheen ajan lisääntyvän. Kinnusen, Malisen ja Laitisen (2009, 142) tutkimuksessa naisilla perheen ja työn yhteensovittamisen keinoksi nähdään työmäärän vähentäminen. Tutkimukseni naiset tiedostivat työhön liittyvät kiireet ja ajankäytölliset vaatimukset. He tiedostivat myös tulevaisuuden toiveiden ja realiteettien välisen ristiriidan. Jallinoja (2000) muistuttaakin perheiden aikuisia työn liiallisen imun ja työelämämenestyksen kääntöpuolesta. Liiallinen antautuminen työelämään on poissa perheeltä.

Niillä tutkittavilla, jotka harjoittivat tohtoriopintoja muun työn, perheen ja arjen ohessa, opinnot etenivät turhauttavan hitaasti. Jatkuva paine tehdä väitöskirjaa niukalla ajalla oli psyykkisesti rasittavaa. Heitä painoi tunne ajan tuhlauksesta ja kertyvä huono omatunto väärin suunnatuista aikaresursseista. Viikonloppuisin heillä oli ajoittain mahdollisuus edistää väitöskirjaansa, mutta silloin he halusivat toipua työviikosta ja viettää aikaa perheen kanssa. Ratkaisuksi he näkivät apurahan, jonka myötä he voisivat irrottautua työstään ja keskittyä väitöskirjaansa sekä rajata elämäänsä mielekkäästi. Vaikka he asettivat väitöskirjan teolle väljät aikakehykset, heidän aikomuksenaan oli oikean ajankohdan myötä tehdä rivakasti työtä. Venyvä urakka kuormitti ennen kaikkea ajatuksissa ja aiheutti epäilyksiä onnistumisesta.

Käsitys työn ja perheen yhdistämisestä vaihteli elämän kokonaistilanteen mukaisesti. Tarkoista rajauksista huolimatta työ vei ajoittain voimavaroja perheeltä ja muulta elämältä. Raskas työvaihe uuvutti ja aiheutti epävarmuutta myös äitiydessä. Vaativa työ ja kiivas perhe-elämä saattoivat muotoutua palautumista hidastavaksi taakaksi. Yhden naistohtoriopiskelijan tilanteen ajauduttua umpikujaksi oikealta ratkaisulta näytti väitöskirjaprojektin keskeyttäminen.

"Mä oon väsyny työhön, se tulee myös kotiin. Se tuntuu kestämättömältä… Jos mul ei olis lapsia,

vaikka tää nyt onkin tosi rankkaa, en nauti tästä yhtään, niin mä saattasinkin löytää kunnianhimon. En voi elää silleen, että en oo onnellinen. On tärkeempi tehä ratkasu, joka pitää mut mieleltäni hyvässä kunnoss. Voi olla, et jos ei olis lapsii, niin ehtis palautuakin välillä. Mä kuvittelin asian olevan päinvastoin, kun oli tulossa lapsi ja suunnittelin jatko-opintoja. Mä ajattelin, että lapsi ratkasee ongelmat. Et ku mä tuun kotiin, niin unohdan työasiat, ja osaan paremmin keskittyä olennaiseen. Musta tuntuu, se olis toiminukin vähän aikaa. Mä elin semmosessa, että mahtavaa, vaik mulla on pieni lapsi niin mä voin silti tehä tälläsii ratkasuja elämässäni. Nyt sitä on turtunut ja uutuudenviehätys on kadonnu, vaikka elämän pitäis olla helpompaa, kun sillon ku oli pieni lapsi."

Vastoinkäymiset heijastuivat kaikkialle elämään. Saarisen (2003, 139) mukaan tutkimuksen keskeneräisyys, rahoituksen päättymisen läheisyys ja paine työn valmistumisesta tuovat stressiä. Esimerkiksi Leonard (2001, 71) ei pidä keskeyttäjiä epäonnistujina. Kysymys on siitä, että todellisuus ei vastaa ennakkokäsityksiä.

Ajankäyttö ja aikasuunnittelu

Kuten edellä on tullut esille, haastateltavat mainitsivat yhdeksi arkiseksi haasteeksi **ajankäytön** (myös Määttä 2009). Perheet neuvottelivat ja sopivat ajankäytöstä yhdessä, vaikka perheiden ajankäytön suunnittelusta ja organisoinnista vastasikin pääasiassa nainen. (myös Tammelin 2009). Naiset järjestelivät työaikansa perheen edun mukaisesti, vaikka korostivat sitoutuneisuuttaan työhönsä. Perheenjäsenet keskustelivat kotitöistä ja useassa perheessä ne pyrittiin jakamaan tasan. Silti viisi haastateltua kertoi tekevänsä valtaosan kotitöistä tai jopa kaikki. He olivat tilanteeseen tyytymättömiä ja toivoivat muutosta. He selittivät tilannetta itselleenkin väliaikaisuudella, perhevapaalla, miehen työ- tai talonrakentamiskiireillä. Vain yhdessä perheessä mies teki naista enemmän kotitöitä. Oinaan (2010) mukaan naisten kotitöiden teko on vähenemässä, mikä johtuu ajan vähyydestä.

Ajankäyttöä koskevat pohdinnat olivat osin ristiriitaisia. Ajoittain mielenkiintoista tutkimustyötä haluttiin jatkaa, jolloin perhe koettiin häiriöksi. Toisaalta perheen kanssa haluttiin viettää enemmän aikaa ja rajoittaa työaikaa. Erityisesti opintojen loppusuoralla vietettiin enemmän aikaa väitöskirjan parissa. Perhevapailla olevat etäännyttivät tietoisesti ajatuksiaan tutkimuksesta aikomuksenaan keskittyä perhe-elämään ja myöhemmin palata tutkimuksen pariin. Muussa työssä olevat kokivat vaikeaksi työn, perheen ja tohtoriopintojen yhtälön. He yrittivät varata tutkimukselle aikaa viikonloppuisin ja suunnittelivat apurahahakuja. He olivat tyytyväisiä tarkkaan ajankäyttöön, mutta osin se myös harmitti. Perhe rajoitti työhön käytettävää aikaa, kuten seuraavasta sitaatista voi tulkita.

"Mä luen jonkun verran artikkeleja kotona, illalla. Ei hirveesti. Arjessa on tietenkin perheen ja työn yhteensovittaminen, kun on kaks lasta ja on harrastuksia itsellä, miehellä ja lapsilla ja kaikki pitäis ehtiä sovittaa yhteen. En mä voi tehdä kovin pitkiä työpäiviä, koska sinne kotiin on ihan oikeesti mentävä."

Tutkimuksen myötä tuoma lisä

Merkittäviä haasteita perheellisille naistohtoriopiskelijoille ovat kansainvälisen kokemuksen hankkiminen ja uran luominen. Tutkijaksi pätevöityminen vaatii ulkomailla hankittua ***post doc*** -kokemusta. Haastatellut kertoivat kynnyksen lähteä kansainvälisiin kongresseihin nousseen. Lisäksi perhe vähensi muuttohalukkuutta ja verkostoitumismahdollisuuksia. Perheen ja uran yhteensovittamista koskevat käsitykset olivat kaksijakoisia. Perhe soi mahdollisuuden tutkimustyöstä irtaantumiseen, mutta toisaalta perhe sitoi. Tohtoriopintojen eduiksi mainittiin mielenkiintoisuus, joustavuus ja perheystävällisyys.

"Mä oon nähny voimavarana työssä, että sen voi viedä kotiin. Kun käytännössä ei ollu muuta kun väikkärin viimeistely, niin oon monesti tehny kotona töitä. Siellä mä keskityn paremmin, ei oo häiriötekijöitä ja samalla voi laittaa pesukoneen päälle ja tekeen pientä kotihommaa. Siinä säästyy myös työmatkoihin kuluva aika. Mä en ottanu sitä orjallisesti, että mun pitäis tehä 8-16 töitä. Vuosikausia tein

paljon pidempiä päiviä, 9-18 ja lauantait päälle. Kun olin raskaana, niin käytin sitä toisinkin päin. Päivät saatto olla 6 tuntisia. Nyt oon tehny 7-8 tuntia päivässä. Oon tehny vuosikaudet niin paljon sisään, että voin ottaa sen hyödyn irti."

Tutkimustyön rajoittaminen ja erottaminen arjesta ja muusta elämästä oli osin keinotekoista. Mieli ja alitajunta askartelivat tutkimuksen parissa, vaikka ei fyysisesti työn äärellä oltukaan. Siirtyminen 24/7-rytmiin liuttaa työaikoja ja osaltaan hämärtää työn ja muun elämän rajoja (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009). Keskeistä näyttäisi olevan mahdollisuus voida valita itselle sopivat tavat toimia.

POHDINTA

Usein korkeasti koulutetut nuoret naiset tekevät elämässään uraauurtavia aikataulullisia ratkaisuja, joita muut naiset viiveellä jäljittelevät (Buchmann 1989, 162). Perhe lisää tohtoriksi opiskelevien naisten osin pätkittäisen elämän jatkuvuutta. Naiset itse näkevät perheen sekä voimavarana että rajoittavana tekijänä. Sekä perhe että tutkimustyö ovat tärkeitä, eivätkä he halua luopua kummastakaan. Tohtoriopinnot vaikuttavat pääsääntöisesti myönteisesti naisen elämään, mikäli hän on onnistunut yhdistämään dynaamisesti ja kokonaisvaltaisesti keskeiset roolinsa (vrt. Perry-Jenkins, Repetti & Crouter 2000; Rantanen & Kinnunen 2005).

Tutkimuksessani kahdestatoista naistohtoriopiskelijasta yhdeksän tekee väitöskirjaa työkseen. Heille väitöskirjan tekeminen on osa normaalia arkea, eikä se ohjaa ja rajoita muuta elämää. Se mahdollistaa arjessa tehdyt tarkat aikarajaukset tutkimustyön ja perheen kesken. Määtän (2009) toimittamassa teoksessa kuvataan toisenlaisia tohtoroitumisprosesseja. Niissä väitöskirjan tekeminen työn ohessa ruuhkauttaa elämää sysäten muun elämän paitsioon. Tätä ilmiötä en samassa määrin omassa tutkimuksessani tunnista johtuen palkallisesta väitöstutkimuksesta. Tutkimani naistohtoriopiskelijat jaottelevat elämänsä tarkasti, heidän ajankäyttönsä on suunnitelmallista ja he pyrkivät olemaan kussakin tilanteessa aktiivisesti läsnä. He myös hahmottavat oman elämänkulkunsa selkeänä jatkumona ja hallitsevat tiheän arjen rutiinien avulla. Perheelliset naistohtoriopiskelijat näyttäisivät onnistuneen perheen ja työnä tehtävän tutkimustyön yhdistämisessä. Naiset eivät tyydy saamaan vain perhettä tai vain tohtorin oppiarvoa, he haluavat vähintään ne molemmat. Mikäli naistohtoriopiskelijan elämä kiristyy liikaa, hän hellittää aikatauluja, mutta pitää kiinni unelmistaan ja tavoitteistaan.

Väitöskirjan tekeminen muun työn ohessa on perheellisille naisille haasteellista, mutta päätyönä tohtoriopinnot sopivat perheelliselle hyvin. Tutkimustyö on vapaata ja itsenäistä. Toisaalta tutkimustyötä raamittavat annetut ajalliset, taloudelliset ja laadulliset reunaehdot. Näennäisesti tohtoriopiskelija voi tehdä yksilöllisiä valintoja, mutta erilaiset mahdolliset seuraukset on syytä tiedostaa. Kilpailu on oleellinen osa tohtorikoulutusta ja tutkimusta, oma osaaminen on tehtävä näkyväksi, mitattavaksi ja arvokkaaksi (Saarinen 2009, 201).

Naistohtoriopiskelijoiden ajanhallinta on tehokasta, keskeistä on perheen sisäinen sopiminen ja neuvottelu (myös Julkunen 2004). Usein naistohtoriopiskelijat ovat jo lapsuudenkodissaan saaneet mallin työn ja perheen yhdistämisestä ja kokeneet äidin monirooliisuuden perhettä rikastavana (Raehalme 1996). Haasteena onkin oman rajallisuuden tunnistaminen, kaikkeen ei äidin tarvitse venyä. Erityisesti pienten lasten äitien samanaikaiset suuret roolit kuormittavat. Tutkimukseni mukaan naistohtoriopiskelijat priorisoivat: tärkeintä on perhe ja äidin rooli, heti perässä oma ura. He pyrkivät arjen suunnittelulla tasaiseen arkeen.

Yhä nuorempien sukupolvien väsyminen ja halu hitaampaan elämäntyyliin on yksi ajan ilmiöistä. Sama suuntaus on läsnä naistohtoriopiskelijoiden puheessa. He tekevät valintoja, karsivat vähemmän tärkeitä asioita ja viettävät keskittyneesti aikaa tärkeiden asioiden parissa. Tutkimukseni mukaan perheelliset naistohtoriopiskelijat ovat tehokkaita ajankäytön suunnittelijoita ja aktiivisia suunnitelmien laatijoita. Pohdituista valinnoista huolimatta heitä vaivaa ajoittain huono omatunto. Vaikutusmahdollisuudet omaan arkeen ovat tärkeitä.

Yksilöllistymiskehitys heijastuu perheisiin, sen jäsenten arkeen ja valintoihin. Viimeaikainen tutkimus on keskittynyt vahvasti naisen haasteisiin työn ja perheen yhdistämisessä. Kuitenkin myös miehen asema on muutoksessa – elämänkulun ja arjen järjestelyt

koskevat myös akateemisia miehiä. He neuvottelevat erilaisten rooliensa yhdistämisestä, tasapainoilevat tutkimustyön ja perheen kesken ja pohtivat selviytymiskeinoja. Perheelliset akateemiset miehet hallitsevat heihin kohdistuvia vaatimuksia neuvottelemalla, asioiden lokeroinnilla, ajankäytön hallinnalla ja lähipiirin kanssa keskustelemalla (Reddick, Rochlen, Grasso, Reilly & Spikes 2012) kuten myös tutkimani naiset tekevät. Akateemiset isät haluavat olla aktiivisesti läsnä perhearjessa (Reddick ym. 2012). Akateemisen tutkimustyön ja perheen yhdistäminen on naiselle silti haasteellisempaa, erityisesti kun molemmat ovat intensiivisessä vaiheessa (Moen & Sweet 2004), niiden epäonnistunut yhdistäminen on keskeinen syy yliopiston jättämiselle (Armenti 2004). Naiset ja miehet kokevat kokonaisvaltaisen haasteellisena ja antoisana perheen ja tutkimustyön yhdistämisen (Reddick ym. 2012).

Saamani myönteiset tulokset johtuvat pitkälti siitä, että valtaosa tutkimukseeni osallistuneista naisista teki väitöskirjaa palkkatyökseen. Työn ja perheen ohella tehtävät tohtoriopinnot sen sijaan vaativat erityisjärjestelyjä. Vaikka toisinaan pohdituttaakin "voinks mä ollenkaan järjestellä elämääni", näyttäisi siltä, että perheelliset naistohtoriopiskelijat voivat ja järjestelevät arkensa perheensä ja itsensä parhaaksi niiden vaihtoehtojen rajoissa, joihin he itse kykenevät vaikuttamaan. Arkiset haasteet on järjestettävissä, isommat haasteet kohdataan selvitettävinä asioina. Perheellisten naistohtoriopiskelijoiden arki on rytmitystä ja valintoja. Vastaus tutkimustehtävään kiteytyykin: perheellisen naistohtoriopiskelijan arki näyttäytyy tiheänä, tavallisena ja joustavana elämänä. Ajankäyttö on tohtoriopinnoissa perheelliselle haaste ja sen hallinta on menestymisen mahdollistaja (Leonard 2001), samalla on muistettava akateemiseen työhön kuuluvan syventyminen ja hitaus (Ylijoki & Aittola 2005, 12).

Minna Maunula
KM, yliopistonopettaja
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto

LÄHTEET

Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus.* 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Armenti, C. (2004). Women faculty seeking tenure and parenthood: Lessons from previous generations. *Cambridge Journal of Education 34*(1), 65–83.

Baker, V. & Lattuca, L. (2010). Developmental networks and learning: towards an interdisciplinary perspective on identity development during doctoral study. *Studies in higher education 35(*7), 807–827.

Beck-Gernsheim, E. (2002). *Reinventing the family: In search on new life styles.* Cambridge: Polity Press.

Bell, W. (1997). *Foundations of futures studies. Human science for a new era.* vol. 1: history, purposes and knowledge. New Brunswick and London: Transaction publishers.

Boud, D. & Lee, A. (2009). *Changing practices of doctoral education.* New York: Routledge.

Buchmann, M. (1989). *The script of life in modern society: entry into adulthood in a changing world*. Chicago: The University of Chicago.

Chase, S. E. (2005). Narrative inquiry: Multiple lenses, approaches, voices. Teoksessa Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (toim.) *The Sage handbook of qualitative research.* 3. painos. Thousand Oaks: Sage Publications, 651–680.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.

Feldt, T., Mäkikangas, A. & Kokko, K. (2005). Työhyvinvoinnin yksilöllisyys. Teoksessa Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. (toim.) *Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet.* Jyväskylä: PS-kustannus, 75–94.

Gall, M.D., Gall, J.P. & Borg, W.R. (2003). *Educational research.* An introduction. 7. painos. Boston: Allyn and Bacon.

Husu, L. (2005). Sosiaalinen tuki naisten tutkijanuralla. Teoksessa H. Aittola & O.-H. Ylijoki (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa.* Helsinki: Gaudeamus, 84–108.

Husu, L. (2007). Women in universities in Finland: relative advances and continuing contraditions. Teoksessa Sagaria, M.A. (toim.) *Women, universities and change.* New York: Palgrave Macmillan, 89–111.

Jallinoja, R. (2000). *Perheen aika.* Helsinki: Otava.

Jokinen, E. (2005). *Aikuisten arki.* Helsinki: Gaudeamus.

Julkunen, R. (2004). *Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita.* Jyväskylä: Minerva.

Kinnunen, U., Malinen, K. & Laitinen, K. (2009). Työn ja perheen yhteensovittaminen: perheiden kokemuksia ja ratkaisuja. Teoksessa Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (toim.) *Perhe-elämän paletti.* Jyväskylä: PS-kustannus, 125–148.

Kvale, S. (1996). Inter*views. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage.

Leonard, D. (2001). *A woman´s guide to doctoral studies.* Buckigham: Open university press.

Luukkonen-Gronow, T. (1983). Naistutkija, perhe ja työ. *Sosiologia 20(*1), 23–32.

Miettinen, A. & Rotkirch, A. (2008). *Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet.* Helsinki: Väestöliitto. Luettu 10.9.2010. http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/85ae94ec60ba979ee32effe253d3f4c1/1284107769/application/pdf/237280/Perhebarometri%202008.pdf

Moen, P. & Sweet, S. (2004). From"work-family" to "flexible careers": A life course reframing. *Community, Work & Family 7*(2), 209–226.

Määttä, K. (toim.) (2009). *Väitöskirjan lumo: tohtoriksi valmistumisen vaiheet sekä sen tuki ja ohjaus.* Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Oinas, T. (2010). *Sukupuolten välinen kotityönjako kahden ansaitsijan perheessä.* Jyväskylän yliopisto.

OKM (2008). Opetus- ja kulttuuriministeriö. *Neliportainen tutkijanura*. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Neliportainen_tutkijanura.html. Luettu 10.1.2011.

Partanen, A. (2011). *"Kyllä minä tästä selviän". Aikuisopiskelijat koulutustarinansa kertojina ja koulutuksellisen minäpystyvyytensä rakentajina.* Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.

Perry-Jenkins, M., Repetti, R.L. & Crouter, A.C. (2000). Work and family in the 1990s. *Journal of Marriage and the Family 62,* 981–998.

Peräkylä, A. (2005). Analyzing talk and text. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *The Sage handbook of qualitative research.* 3. painos. Tousand Oaks: Sage Publications, 869–886.

Raehalme, O. (1996). *Lahjakas nainen tohtoriopiskelijana.* Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 509.

Rantanen, J. & Kinnunen, U. (2005). Työ, perhe-elämä ja hyvinvointi. Teoksessa Kinnunen, U., Feldt, T. & Mauno, S. (toim.) *Työ leipälajina. Työhyvinvoinnin psykologiset perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus, 229–264.

Rastas, A. (2008). *Kulttuuri ja erot haastattelutilanteessa.* Verkkovideoluento, Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. 15.11.2008.

Reddick, R., Rochlen, A., Grasso, J., Reilly, E., Spikes, D. (2012). Academic Fathers Pursuing Tenure: A Qualitative Study of Work-Family Conflict, Coping Strategies, and Departmental Culture. *Psychology of Men & Masculinity 13*(1), 2012, 1–15.

Rubin, A. (2002). Tulevaisuudenkuvat ja identiteetin rakentuminen myöhäismodernissa. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. *Tulevaisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 789–818.

Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. (2009). Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä (toim.) *Perhe-elämän paletti.* Jyväskylä: PS-kustannus, 11–20.

Saarinen, J. (2003). *Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista.* Lapin yliopisto. Acta Universitatis Lapponiensis 57.

Saarinen, J. (2009). Tutkijanaisten toimijuus yliopistossa. Teoksessa Ojala, H., Palmu, T. & Saarinen, J. (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa.* Tampere: Vastapaino, 210–230.

Sevón, E. (2009). *Maternal responsibility and changing relationality at the beginning of motherhood*. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Luettu 10.9.2010 http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3639-6

Silva, E. & Smart, C. (1999). The "new" practices and politics of family life. Teoksessa Silva, E. & Smart, C. (toim.) *The new family?* London: Sage, 1–12.

Tammelin, M. (2009). *Working time and family time: experiences of the work and family interface among dual-earning couples in Finland.* Jyväskylän yliopisto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2006). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki: Tammi.

Vanhala, S. (2004). Huono omatunto: naisjohtaja perheen, työn ja uran törmäyskurssilla. *Työ ja ihminen 19,* 199–214.

Ylijoki, O.-H. & Aittola, H. (2005). Johdanto: hyvää akateemista työtä etsimässä. Teoksessa Aittola, H. & Ylijoki, O.-H. (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa. Akateemisen työn muuttuvat käytännöt,* 7–17.

VIITE

Artikkeli perustuu tutkimukseen tohtoriksi opiskelevien perheellisten naisten tulevaisuusajattelusta. Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan perheellisen naistohtoriopiskelijan nykyisyyttä – perhe-elämän ja opintojen yhdistämisen arkisia haasteita ja yksilöllisiä ratkaisuja.

Artikkeli saapui toimitukseen 18.3.2011. Se hyväksyttiin julkaistavaksi toimituskunnan kokouksessa 23.1.2012.